

ЯК ЗАТИШНО В МОЄМУ СЕРЦІ

Серед національних художників України ХХ ст. є постаті, які при житті не отримали визнання. До розуміння їхньої творчості суспільство наблизилось вже після отримання Україною незалежності. До них належить автор численних краєвидів, портретів, книжкових ілюстрацій до української класики великого Кобзаря Т.Г.Шевченка, В.Стефаника, І.Котляревського, М.Черемшини, О.Кобилянської Федір Зотикович Коновалюк. Його пейзажі, тематичні твори, ілюстрації пройняті великою любов'ю до рідного Поділля, до України були не кон'юктурними в добу соціалістичного реалізму, який панував у мистецтві в ХХ ст. Тому художник не був визнаний за життя. Досі Ф.Коновалюк залишається незнаним, незбагненим. Значна частина його робіт не має притулку, багато робіт сховано у фондах різних музеїв і не експонуються. Його спадщина не вивчена, творчість не досліджена.

Ф.З. Коновалюк продовжив традиції українського реалістичного живопису кінця ХІХ – початку ХХ ст. Його твори перегукуються з полотнами таких видатних українських живописців як Сергій Васильківський, Сергій Світославський, Петро Шевченко та ін. За тонкістю і делікатністю письма, за поетичністю сприйняття світу, за глибоким проникненням в саму “душу” українського пейзажу, за майстерністю живопису Ф.З. Коновалюка можна ставити в один ряд з видатними українськими художниками ХІХ ст., доби національно-культурного відродження України. Сам Ф.Коновалюк стверджував про вплив на його творчість в галузі композиції і частково, можливо, й техніки, І.Іжакевича, який був вчителем художника до Київської художньої школи. Проте Ф.Коновалюк виробив власний, неповторний, дивовижно тонкий стиль та відстоював традиції реалістично-демократичного мистецтва. Тональний живопис митця позначений справжньою гармонією колориту, м'якістю письма, класичним умінням komponувати. Він розвинув і збагатив живописні здобутки свого вчителя багатством колірної палітри, ретельністю розробки найтонших традицій світло-тіньового тону. Протягом усього життя художник добивався максимальної лаконічності і простоти вислову.

Історія образотворчого мистецтва України багата на імена талановитих художників, які покорили своїх глядачів й залишили добру пам'ять про себе нащадкам. Але небагато з відомих імен стали своєрідними символами України, яким є наш земляк Федір Зотикович Коновалюк. Його мистецтву скорився весь розмаїтий світ природи, щедрий світ хвилювань і вражень. Пензель майстра вміє відбити не лише кольори, але й вічні ідеї, глибокий

роздум, примхливий перебіг настрою, марення й мрій, зцілення в зустрічах із природою. Це своєрідний “вічний двигун” його творчого існування.

Кожного разу потрапляючи в світ живої природи, яку увічнив Ф. Коновалюк, нас зупиняють юні дерева, духмяні пахощі літніх розкішних отав, яскраві й печальні осінні краєвиди і, звичайно ж, білі, рипучі сніги зимових доріг і стежинок. Варто лиш озирнутися – й ми вже на березі лісового озерця, в тихі води якого задивилось високе і чисте небо. Зачекайте хвилинку, й вам причується шепіт листя, прохолодний подих води, і душа стрепенеться на мить, щоб завмерти в щасливому щемі.

Ті ж, хто не прагне спокою й тиші, можуть вирушити з художником у мандрівку по річці. Це, звичайно ж, Дніпро. З одного пагорба вам помахася крилами невмирущий вітряк, якого вже нема на світі, з іншого берега посміхнуться соняхи й мальви чи покличе перепочити копичка свіжого сіна, а над нею - Чернеча гора. До мистецтва Ф.З.Коновалюка необхідно приходити на хвилинку і назавжди.

Вражає факт неповторності манери письма, образна система, яка залишається співзвучною з нашим часом. Вражає глибоке усвідомлення та розуміння того завдання,

яке стояло перед майстром. Сам художник любив казати: “Я пишу з дитинства історію, історію природи Поділля, культури України, її колиски Києва і навколишнього середовища. Треба відбити точно усю велич, красу, неповторну красу нашої України, ну от і намагаюсь залишити казкові місячні ночі української хатки, вітряки і безмежні лани, Дніпрові кручі в первозданному вигляді. Неважливо який метраж картини. Важливо передати настрої, настрої і епоху.

Вже нема тих хат під стріхою, рідко де знайдеш, але ж треба, щоб нащадки знали, яким було село, як затишно і любо в кожному куточку України, в моєму серці. Хай же хоч цю маленьку краплину моєї праці, може, донесу до майбутніх людей, аби знати, що моя Батьківщина завжди була і є найкращою в світі. Ну а що до того, що я, так би мовити, не модний, то я, одверто кажучи, про моду не думав, до слави не прагнув. Мета – справжнє мистецтво і гімн природі моєї Батьківщини, гімн народу, тому й портрети з народу, а не з верхівок”.

Прикро, що в жодному підручнику з історії України та української культури немає згадок про людину, яка своє 94-річне життя (80 років творчої праці) присвятила увічненню краси рідної неньки України (близько 4000 творів). Лише Катерині Т.Г.Шевченко присвятив 200 малюнків, ескізів, картин. В страшні 30-ті роки навіть написав “Автопортрет в образі Катерини”. Правда в енциклопедії з мистецтва прізвище Ф. З. Коновалюка згадується, але з приводу сумісної картини з народним художником УРСР І. Їжакевичем, зірка якого сяяла при житті митця. Через некон’юктурність робіт Ф. З. Коновалюк став членом спілки художників України за 2 роки до

пенсії, яку заробив 26 - річною викладацькою працею, а перша персональна виставка художника відбулася в 65-річному віці.

Покликаний правовірними соцреалістами відповісти за неувагу до індустріальних звершень та поетизацію всього “віджилого”, “застарілого”, “незначного”, Коновалюк пояснював це тим, що він гордий тим, що доля дала можливість відображати те, чого скоро не буде. Це як муза увічнення.

Дружина художника Тамара Іванівна Мороз-Коновалюк згадує, що в часи невизнання В. Сосюра гостро відчув у Коновалюкові брата по тій гіркій та невдячній любові до України, батьком увічнення українських старих сіл, справжнього старого Києва. Це відбувалося саме тоді, коли завбачливі-непередбачливі редактори переписали рядок поезій Сосюри “любіть Україну – в кривеньких тинах...” на “любіть... в електричних вогнях”. А у Коновалюка “шевченківські” хатки й садочки, вітряки, пагорки й узлісся немовби вихоплені з-перед нещадного бульдозерного ножа. У Коновалюка краєвид як стан натури, діалог неба й землі, спокійна причетність до вічності.

Подільський поет М. П. Стрельбицький відзначає дивовижну внутрішню спорідненість трьох подільських феноменів українського камерного поліфонізму ХХ ст. – музиканта, поета, маляра (Леонтовича, Свідзинського, Коновалюка). Це три Художники Мовчазного Крику, три енгармонійних гармонії, три відлуння сковородинівської сопілки, три мимовільних, нескінченних парафрази Шевченкового “Великого Льоху”, духовний тріумфірат митців, що зустрілися у вічності.

Захоплення мистецтвом Ф. З. Коновалюка вилилось у М. П. Стрельбицького в художню трансформацію одного мистецького виду в інший, в перевіршовуваного Коновалюка. Цикли ліричних поезій до картин Ф. З. Коновалюка зібрані в збірці поезій “Під небом Коновалюка”, де поет робить узагальнення :

Малював художник трави, а виходило : роса.
 Малював художник небо, а виходило : озон.
 Малював сніги – пороша гостро пахла на віки,
 Малював хатину - довше йшли її руйнівники.
 Малював млина – і млин той щось – а бозна що! – мов.
 Малював усе на світі, а виходило: Любов.

Народився Федір Зотикович Коновалюк 22 березня 1890 року в селі Калівці Подільської губернії (тепер село Ягідне Муровано-Куриловецького району Вінницької області) в бідній родині селянина-наймита. В десятирічному віці художник втратив батька та наймитував у поміщика В.Добролюбова.

Відмінно закінчивши сільську церковноприходську школу, тринадцятилітній хлопець їде до дядька в Київ. Через здібності до малярства

стає учнем лаврської іконописної майстерні. Вчителями були І. Їжакевич та В. Сонін. Як здібний учень бере участь в розписах Всіхсвятської церкви Києво-Печерської лаври, прикрашає стіни Борисоглібського храму на Подолі, а також Покровського на Куренівці в Києві та Спасопреображенського в Катеринославі (тепер – Дніпропетровськ).

До Київського художнього училища поступає одразу у 4-й клас. Перший раз у своєму житті в 1911 році бере участь в художній виставці в Київському університеті з картиною “Вид на Вишгород з Києва” та Першій українській артистичній виставці в Києві з картиною “Княгиня Ольга на могилі Ігоря”, через яку хлопця відразу помітили фахівці та пророчили велике майбутнє. Картина зберігається в Державному історичному музеї в Києві.

У Київському художньому училищі Федір Зотикович отримував стипендію імені академіка Х. Платонова, яка надавалась найбільш здібному учневі з бідних селян. Вчителями були В. Менк та О. Мурашко. В 1915 році поступає до петербурзької Академії мистецтв, вчиться в майстерні В. Маковського. Одночасно навчається та викладає на педагогічних курсах при Академії і не полишає викладацької роботи до пенсії.

У 1925 році стає студентом живописно-педагогічного факультету Київського художнього інституту, щоб навчатися в майстерні знаменитого Ф. Кричевського. Після закінчення викладає креслення і малювання у трудових школах, технікумах та інститутах.

Однією з найважливіших сторінок у творчості художника стала Шевченкіана. Поклоніння генію України властиве кожному патріоту нашої землі. Лише за 1918-1929 роки в олійному живописі Ф. Коновалюка проілюстровано 35 творів поета та написано 97 картин. В образотворчій Шевченкіані Коновалюка близько 300 замальовок та ілюстрацій. Серед творів: “Шевченко несе воду школярам”, “Т.Г.Шевченко в казематі”, “Зустріч Т.Г.Шевченка з М.Г.Чернишевським у 1858 р.”, “Садба батьків Т.Шевченка”. Для Шевченківського заповідника в Каневі Ф. З. Коновалюк написав 12 картин.

Одним з найулюбленіших образів стала для Ф. Коновалюка Катерина з одноіменної поеми Т. Шевченка. Їй художник присвятив понад 200 робіт. Не було жодного року в його творчому житті, коли б він не звертався до образу Катерини. Шевченкова Катерина асоціювалася в нього з Україною – погарбаною, сплюндрованою і непокірною. Він нагадував своїми картинами, що Україна – невільниця, згорблена, нещасна, але несе іскру надії, а Катерина, як Україна, йде і буде йти наперекір стихії.

Різні образи української мадонни були доказом тихої, але сильної боротьби митця за українську душу, за її визволення і свободу. Серед картин: “Катерина”, “Катерина взимку”, “Ой, одна я одна”, “Постать Катерини”, “Катерина влітку”. В 1921 році в картині “Перший ескіз до поеми Т. Шевченка “Катерина” Коновалюк намалював себе в образі малюка Катерини, а в 1930 – “Автопортрет в образі Катерини”. Унікальна спорідненість душ.

Багато робіт, присвячених Катерині Т.Шевченко написані разом із своїм вчителем І. Їжакевичем, який писав в листі до Коновалюка: “Стоїть мені перед очима ця грішна великомучениця, Українська мадонна з немовлям, і душа тремтить за неї, сльозами вмилої, наляканої, невтішної. Дорогий мій Федоре Зотиковичу, давайте удвох... Воздамо Катерині достойно, вона ж бо велика...”.

Ілюструючи “Катерину” Т.Шевченка, художники обирають найдраматичніші моменти: прощання Катерини з батьками, зустріч її з Іваном по дорозі до Московщини. Образ героїні, перейнятої горем і розпачем, у центрі композицій – вона чітко виділена на тлі то білої скатертини столу, то темної постаті москаля. Рвучкими жестами й позами переконливо передано глибокий психологізм моменту. Фарби посилюють звучання композиції, ще більше драматизуючи її.

Серед пейзажних картин особливо Федору Зотиковичу вдавалися зимові пейзажі, пройняті первісною чистотою снігу, кришталевою прозорістю повітря, зманливими синіми далями. Інші на деревах, замети і завірюхи, засніжені далі й сонні хатки в снігових обіймах пройняті глибоким ліричним почуттям. Зимові пейзажі цікаві сріблястим колоритом, багатством тонових переходів, красою і пластичністю мотивів. Спокій у природі, спокій у серці... Цей знайомий, такий швидкоплинний стан природи побачити і відчутти дуже важко, зобразити і повідати іншим майже неможливо. Коновалюку Ф.З це вдавалося, тому його вважали одним з найкращих “зимових пейзажистів” України ХХ ст.

Дружина художника згадувала, що були такі моменти, коли Федір Зотикович з повним настроєм роботи йшов на етюд, а повертався замріяний, якийсь одухотворений, з чистим незайманим полотном. Або знайшовши точку з пейзажем, сидів мовчки, нерухомо, потім казав: “Тихо, ні чірик. У мене душа злилась з природою. Я відчуваю як вона співає. Он те дерево співає до тендітної берізки “Ходив козак до дівчиноньки”. Під час роботи або на етюдах він завжди перегукувався з птахами – умів висвистувати синицею, кричати сойкою. В лісовій тиші птахи злітались до нього юрмою. А то співав улюблених подільських пісень. Від нього пахло тьмяними пахощами осіннього дуба і живицею сосни. Ця насолода спостережень давала натхнення і етюд лягав на полотно невимушено, співучо легко.

Багато у житті Коновалюка важила його дружина Тамара Іванівна. Це вона закутувала його у ковдру і підносила гарячого чаю з термоса, коли він годинами сидів у зимовому парку, щоб відтворити мерехтливу гру сніжинок, біле мереживо кущів, абрикосовий відтінок снігу від косих променів сонця, красу першого снігу. Це вона створювала умови для праці, ставала першим критиком і консультантом, щоб підбадьорити, підтримати дух, а скільки годин позувала йому для незліченних варіантів “Катерини”!

Федір Зотикович ніколи не продавав свої картини. Він говорив, що вони його діти, а дітей не продають. Дарував не дуже щедро – тільки добрим людям. Мріяв, аби землякам більше лишилось. І нічого за кордон...

Помер Ф. З. Коновалюк в 1984 році. Згідно його заповіту, 50 полотен було передано Українському фондові миру, з приводу чого Олесь Гончар зазначав: “Ми сповнені великої пошани до імені Федора Зотиковича, до його мистецького хисту. А його заповіт – передати фонду миру п’ятдесят своїх картин – відкрив нам ще одну яскраву грань цієї людини – благородство і душевну щедрість, безмежну турботу про мир”. В 1987 році ці роботи були розпродані фондом на аукціоні.

Картини Федора Зотиковича Коновалюка зберігаються в музеях та приватних колекціях України, у Вінницькому краєзнавчому музеї, Державному історичному музеї, в фондах Міністерства культури, музеї історії Києва, Державному музеї українського образотворчого мистецтва, у Вінницькому медичному університеті, в художньому музеї Центру культурології та виховання студентів Вінницького національного технічного університету, Мурованокуриловецькій картинній галереї, інших музеях та колекціях.